

DEBATT

Forskningen om det sydgötiska huset

Det är lika överraskande som glädjande att i *Rig* nr 4, 2004 finna en artikel om det sydgötiska huset. Kanske är det ett tecken på att "den äldre etnologins" fokusering på materiell kultur – i detta fallet byggnadsforskning – börjar tilldra sig intresse hos en yngre forskargeneration.

Gunnar Almevik vill i den publicerade artikeln uppenbarligen avlasta sin kommande avhandling genom en kritisk granskning av äldre byggnadsforskning som han menar vara "i princip förkastad". Mot bakgrunden av en sådan inställning är det närmast förvånande att han spiller så mycket krut på obsolet forskning. Men det är kanske tänkt som en effektiv bakgrund till det som komma skall. Det är i så fall knappast något nytt grepp att börja med att kasta ut den gamla bråten. Men då gäller det också att vara förtrogen med den och sätta in den i sitt rätta sammanhang.

Värför intresserade sig tidigare forskare för det sydgötiska huset är rimligen den fråga som bör besvaras av den som vill belysa tidigare "berättelser". Linnés intresse kan otvivelaktigt inordnas i hans mera omfattande tankestruktur *dieta naturalis*, om ett naturligt levnadssätt (*regula* 24). Sådana tankar går även igen hos Linnélärlingarna Per Osbeck och Jöran Johan Öller (*Kulturen* 2000:112 f.). Linné nämner olika sätt att hålla stugan sund, till exempel genom att strö sand, granris eller att löva huset. Detta var desto viktigare eftersom skurning inte kom ifråga. I kronofogden Anders Wettermarks (otryckta) levnadsbeskrivning heter det att ännu 1826 bestod böndernas boningshus "särdeles inom Urshults pastorat av sparrstugor med fönster på taket och ett på ena sidan av ½ alns bredd och ¼ alns höjd med sidoväggar 2 à 2 ¼ aln höga, och ett så kallat hus på ena sidan med loft över – Att skura golv ansågs för lyx. När de som voro svartare än ett fähugolv skulle rengöras, så översköldes de med vatten och busades med kvast och skottades med skovel eller spade. Endast riksdagsmannen Nils Håkansson i Rörvik hade då skurade golv".

Hyltén-Cavallius, som Almevik fäster stort avseende

vid, anlade inte 1700-talets nyttyosynpunkter på bostäderna utan sökte och menade sig även finna spår av det forntida byggnadsskicket i det samtida. Almevik presenterar honom med hjälp av träsnitten i *Wärend och wårdarne*, ty bilder har "en central funktion i den här artikeln". Men också bilder måste underkastas källkritik. Jag har granskat Hyltén-Cavallius husbilder en efter en (*Gunnar Olof Hyltén-Cavallius som etnolog. En studie kring Wärend och wårdarne*, 1966 s. 280 ff.) och påvisat att de publicerade träsnitten utgör omritningar i andra eller tredje hand av Hyltén-Cavallius fältskisser. Precis som sina folkloristiska uppteckningar har han "snyggat till dem" före publiceringen. Inte nog med det. Han har direkt kalkerat sin plan på Linnés Virestadsstuga i *Skånska resan*. Men någon hänvisning till denna källkritiska genomgång lämnas inte. Snarare heter det om förutvarande forskning, att "en kritisk granskning uteblivit".

Från Hyltén-Cavallius går Almevik direkt på Sigurd Erixon utan att fästa avseende vid Nils Månsson Mandelgren som ger den första separata framställningen av det sydgötiska huset, enligt ett rent evolutionistiskt mönster. Det sker på såväl svenska som franska i *Atlas över svensk odlingshistoria* 1877 med fältmaterial bland annat från Urshult och Moheda i Småland och Asarum i Blekinge. Den källkritiskt inställda forskaren har numera även lätt tillgång till Mandelgrens fältteckningar som publicerats av Bengt Jacobsson och Åke Werdenfels (*Nils Månsson Mandelgren i Småland* 1982 s.125 ff.; *Skånes Hembygdsförbunds årsskrift* 1993:116 ff.).

Erik Lundbergs vidlyftiga hypoteser i tid och rum är naturligtvis i hög grad skrivbordskonstruktioner, men Sigurd Erixon var fältforskare, låt vara mindre i Sydsverige än i andra delar av landet. Därpå refererar Almevik mitt manuskript "Den skånska ryggåsstugan", som var ett snabbt skrivet specimineringsarbete inför professuren i folklivsforskning som snart skulle ledigförklaras. Min utgångspunkt och inspirationskälla var en gårdsanläggning med ryggåsstuga på ursprunglig plats i Ingeborrarp, Rya socken, som jag lyckades rädda från förintelse och som numera är kärnan i ett friluftsmuseum (*Örkelljunga Hembygdsförening 1931–1981*, 1981 s. 60

ff.). Att jag aldrig publicerade manuset förklaras av att nya, mera angelägna uppgifter kom sedan jag väl erhållit professuren. Men byggnadsforskningen blev dock en linje i det högre seminariet, där Monika Minnhagen skrev sin doktorsavhandling om det sydöstskånska huset, Gösta Arvastson om de skånska prästgårdarna och Tomas Jönsson om den sydsvenska backstugan. Själv nyttiggjorde jag mitt manus långt senare i en uppsats i *Kulturens årsbok 2000* med temat Skånes renässans. Här (liksom tidigare i *Rig 1973*) diskuterar jag också ur källkritisk synvinkel våra äldsta avbildningar av högloftsstugor utförda av Augustin Mörsberg 1592. Men inte heller denna studie med många olika infallsvinklar har beaktats av Almevik.

Almevik skrader inte orden när han talar om att byggnadshistorien fortlever och reproduceras ”liksom i en visklek där en berättelse successivt förvrängs i sin väg från mun till öra och från öra till mun”. Ett illustrationsexempel som han använder är min framställning av byggnadskulturen i *Arbete och redskap*, som alltsedan första upplagan 1970 drabbat ”varje grundutbildningsstudent med kulturhistoriskt ämne”.

Vilka krav ställer Almevik på författarna till en översiktlig handbok för nybörjarstudierande? *Arbete och redskap* tillkom när det snabbt gällde att sätta något i händerna på de ökande kadrarna av nybörjarstudenter i etnologi. Den självklara och enda möjliga förutsättningen för att boken skulle kunna komma ut inom rimlig tid var att den baserades på tillgänglig forskning och pedagogiska forskningspresentationer. Richard Petterson har nyligen beskrivit boken ”som en summering av allmogeenologins decennier av forskning” (*Blick för kultur. Idéhistoriska aspekter på etnologisk och arkeologisk kulturforskning i Sverige under 1900-talet*, 2004:86). I förordet till den senaste upplagan 2003 skriver jag att ”en helt omskriven bok hade varit att föredra”. Men vem är beredd att snabbt göra det inför en ny intresserad studentgeneration? Litteraturförteckningen är dock uppdaterad för den intresserade läsaren.

Till Gunnar Almeviks egen avslutande skissartade tolkning av högloftsstugans *genesis* finns det naturligtvis ingen möjlighet att här ta ställning. Men det kan finnas anledning att återkomma härtill när avhandlingen föreligger färdig. Hans nu framförda kritik mot föregångarna är ganska ofarlig, då snart ingen av dem finns i livet. Men det är tråkigt att i *Rig*:s spalter möta en så ovarsam behandling av de tidigare arbetarna i vingården.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Svar till Nils-Arvid Bringéus

Forskningen om det sydgötiska huset

Jag ska bemöta Nils-Arvid Bringéus kritik mot min artikel i *Rig 2004/4* på några punkter, men först vill jag kort rekapitulera innehållet. Artikelns inleds med en problemformulering, som går ut på att den äldre byggnadsforskningens *teorier* och *metoder* är hårt kritiserade och i princip förkastade, samtidigt som forskningens *verk* och *utsagor* traderas liksom i en visklek. Min frågeställning handlar om *hur* byggnadsforskningens objekt har konstruerats och traderats. Jag har valt att belysa frågan genom det sydgötiska huset, eftersom det är ett forskningsobjekt som tar stor plats i historieskrivningen av den svenska folkliga byggnadskulturen.

Evolutionistisk och funktionalistisk teoribildning är i princip förkastad inom nutida humanvetenskaplig forskning. Uppmätning, kartering och typologisering är färgade av dessa äldre vetenskapstraditioner. Ny byggnadsforskning har svårt att hitta nya ingångar till samma empiriska material (den materiella kulturen), få erkännande och nå framgång i forskarvärlden. De senaste åren har tre forskningsprogram formulerats av några av landets mest meriterade företrädare för ämnesområdet: *Nya perspektiv på landsbygdens bebyggelse* (2001) genom Bengt O.H. Johansson, *Den svenska landsbygdens bebyggelse* (2002 och 2003) företrädd av Ulrich Lange, Janken Myrdal, Sten Rentzhog och Birgitta Svensson, samt *Den medeltida gården – en studie av agrar bebyggelse i Sverige* genom Janken Myrdal, Peter Sjömar och Ola Wetterberg. Ansökningarna pekar bland annat på behov av bearbetning av tidigare byggnadshistorisk forskning, nya teoretiska perspektiv, metodutveckling och fokusering på förbisedda epoker och relationer. Ingen av dessa projekt har nått framgång. Samtidigt skyltar bokhandeln med återberättelser, eller som Bringéus önskar uttrycka det, summeringar av allmogeenologins decennier av forskning. Det här är problematiskt för en ny generation forskare, som intresserar sig för materiell kultur och ett annat källmaterial än det skriftliga. Att som Bringéus avfärda min problembeskrivning, med referenser till två egna artiklar och den vitala byggnadsforskningen i det högre seminariet vid Lunds etnologiska institution under 1970-talet, är varken trovärdigt eller fruktbart.

Bringéus underkänner artikelns problembeskrivning och menar dessutom att frågan hur byggnadsforskning-